

ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΗΜΕΙΑ

Άγιος Νικόλαος Βελιμίροβιτς

ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Γράμμα στους φοιτητές της θεολογίας
σχετικά με τη χριστιανική φιλοσοφία

Αρκετές φορές με έχετε ρωτήσει αν ο χριστιανισμός έχει τη δική του φιλοσοφία. Σας έχουν διδάξει ότι, στην ιστορία της φιλοσοφίας, ο Descartes, ο Kant, ο Leibnitz, ο Berkeley, ο James ή ο Soloviev θεωρούνται ως χριστιανοί φιλόσοφοι. Έχετε μάθει ότι οι καθολικοί σχολαστικοί έχουν υιοθετήσει τον Αριστοτέλη ως τον επίσημο φιλόσοφό τους, αν και ο Τερτυλλιανός είχε δηλώσει ότι οι «φιλόσοφοι είναι οι πατέρες της αίρεσης». Έχετε αναστατωθεί από τις αποκλίσεις αυτών των φιλοσόφων στα ουσιαστικά ερωτήματα. Πως αποκαλούνται χριστιανοί φιλόσοφοι αφού δεν έχουν την ίδια έννοια για το Θεό, τη ψυχή, τη φύση; «Σας παρακαλώ, αδελφοί, εις το όνομα του Κυρίου μας Ιησού Χριστού, να λέγετε όλοι το ίδιο και να μην υπάρχουν διαιρέσεις μεταξύ σας, αλλά να είσθε ενωμένοι με το ίδιο πνεύμα και την ίδια γνώμη» (Α' Κορ. 1, 10). Γνωρίζετε ότι η χριστιανική αποκάλυψη δεν έχει κανένα λάθος. Πως είναι λοιπόν δυνατόν η φιλοσοφία, που απορρέει από μια τέτοια πίστη, να μην είναι μοναδική, να μην είναι μία αλλά πολλές; Επίσης τόσες αποκλίσεις και αντιφάσεις στους ισχυρισμούς της!

Απάντησα στις ερωτήσεις σας· ο χριστιανισμός έχει τη δική του αντίληψη για τη ζωή και τον κόσμο, οργανική και συστηματική, διαφορετική από όλες τις ανθρώπινες φιλοσοφίες. Ποιά. Μα σας υποσχέθηκα ότι θα σας εκθέσω με περισσότερες λεπτομέρειες αυτή τη χριστιανική αντίληψη. Θέτοντας αυτό το μικρό βιβλίο στη διάθεσή σας, τηρώ την υπόσχεσή μου. Με ποιό τρόπο; Όπως τον θεωρεί η Εκκλησία. Δεν πρόκειται για τη δική μου φιλοσοφία-ο Θεός να με φυλάει-αλλά για την διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας, νομίζω, παρεχόμενη αφειδώς ολοκληρωτικά, από την αρχή της μέχρι σήμερα. Θα σας πω τι είναι δικό μου σ' αυτό το έργο· το γεγονός ότι όλες οι ανθρώπινες εμπειρίες μου συμπίπτουν με αυτές που οι δάδες της Εκκλησίας μας έχουν διακηρύξει και γράψει.

Ανακαλώντας τη Ρώμη του Καίσαρα ο Gibbon, ένας άγγλος ιστορικός, γράφει ότι εκείνη την εποχή η θρησκεία έγινε αποδεκτή ως αληθινή από το λαό, ως παραπλανητική από τους φιλοσόφους και ως χρήσιμη από τους ανθρώπους της κρατικής εξουσίας. Μπορεί να ακούσει

κανείς τα ίδια λόγια στις μέρες μας στη χριστιανική Ευρώπη. Συχνά επαναλαμβάνεται ότι η θρησκεία είναι η φιλοσοφία του απλού κόσμου! Ο Άγγλος ιστορικός αναφερόταν στις παγανιστικές θρησκείες και στην ειδωλολατρία. Αν αυτά είναι θρησκεία, είναι χωρίς νόημα να είναι ο Χριστιανισμός θρησκεία. Τι το κοινό υπάρχει μεταξύ του Χριστού και του Βελιάλ; Ο Χριστιανισμός δεν είναι μια θρησκεία συγκρίσιμη με τις άλλες ανθρώπινες θρησκείες· ο Χριστιανισμός είναι η θεία αποκάλυψη της αλήθειας, η Καλή Είδηση που φανερώθηκε στο ανθρώπινο γένος, όχι από άνθρωπο ή άγγελο, αλλά από τον Ίδιο τον Δημιουργό. Ο Χριστός είπε: «Θα γνωρίσετε την αλήθεια και η αλήθεια θα σας ελευθερώσει.» Θα σας απελευθερώσει από τι; Ακριβώς από τις θρησκείες, τις ανθρώπινες φιλοσοφίες, τις αυτοαποκαλούμενες γνώσεις του κόσμου, τις τυραννίες των υλικών παρανοήσεων, που αντιτίθενται στην Αλήθεια, όποιος και αν είναι ο τρόπος που τις ορίζουν και τις παρουσιάζουν. Ο Απόστολος Παύλος είπε το ίδιο πράγμα: «Προσέχετε μήπως σας παρασύρει κανείς με τη φιλοσοφία και με κούφια απατηλά πράγματα, κατά την παράδοση των ανθρώπων, κατά τα στοιχεία του κόσμου και όχι κατά Χριστόν» (Κολ. 2, 8). Γιατί η αλήθεια είναι μία, οι άνθρωποι στοχασμοί πολλοί. Η αλήθεια είναι πάντοτε ίδια και πάντα ταυτόσημη με τον εαυτόν της. Η αλήθεια του Χριστού δεν πορεύεται παράλληλα με κανένα σύστημα που γέννησε η ανθρώπινη σκέψη. Αυτά για να σας ενισχύσω την αυτοπεποίθησή σας ότι ο χριστιανισμός δεν είναι ούτε μια από τις θρησκείες ούτε μια από τις φιλοσοφίες, αλλά ένας οργανισμός ιδιαίτερος, πρωτότυπος και τέλειος, της θείας αλήθειας, ζωντανός φωτεινός και σωτήριος. Μελλοντικοί ποιμένες, το καμάρι της Εκκλησίας του Χριστού, έγραψα αυτό το βιβλίο που σας το αφιερώνω, για να είστε ενημερωμένοι με πολλή πίστη.

Τιτλοφόρησα την εργασία μου *Τα σύμβολα και τα σημεία (Les symboles et les signes)* γιατί δεν μπόρεσα να βρω στα σέρβικα λέξεις που να έχουν την ίδια σημασία, οι εικόνες (*images*) και τα φαινόμενα (*apparences*) δεν σημαίνουν παρά μερικώς αυτό που υποδηλώνουν τα σύμβολα (*symboles*) και τα σημεία (*signes*).

Αυτό το έργο δεν είναι ούτε πλήρες ούτε στην τελική του μορφή. Δεν είναι παρά ένας φάρος - αλλά αξιόπιστος, κατά τη γνώμη μου - που μπορεί να σας φανεί χρήσιμος στις καθαρές παρατηρήσεις σας και μελέτες των θαυμασίων του κόσμου του Θεού. Απασχολημένος με τα επισκοπικά μου καθήκοντα, μόλις και βρήκα το χρόνο να γράψω αυτό το σύντομο κείμενο. Αλλά έχω πλήρη εμπιστοσύνη σε σας, οι οποίοι θα κατανοήσετε και θα υιοθετήσετε τα γραφόμενα· είμαι πεπεισμένος ότι θα αξιοποιήσετε αυτό το υλικό όταν χρειαστεί και θα το καταστήσετε γνωστό προς δόξαν του Θεού και ωφέλεια των χριστιανών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Η ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ

1. Όταν το παιδί μαθαίνει την αλφαβήτα, τα γράμματα του φαίνονται σαν ένα είδος ειδώλων. Τα γράμματα είναι γι' αυτό μια υλική πραγματικότητα. Αποκρυπτογραφώντας τα, το παιδί τα παρατηρεί με μεγάλη προσοχή, όλο του το πνεύμα είναι στραμμένο αποκλειστικά σε αυτά. Όταν συλλαβίζει μια λέξη, γράμμα-γράμμα, και του ζητηθεί αυτό που διάβασε, το αγνοεί. Μάλιστα εκπλήττεται αν αυτό του ζητηθεί. Δεν καταλαβαίνει την έννοια των γραμμάτων που διάβασε. Ο τύπος, η διάσταση, το χρώμα των γραμμάτων-αυτά και μόνο αποτυπώνονται στην ψυχή του· είναι το μόνο πράγμα που ξέρει γι' αυτά. Τα γράμματα είναι γι' αυτόν μια υλική πραγματικότητα, όπως τα είδωλα για τους ειδωλολάτρες. Γι' αυτό οι ειδωλολάτρες και οι όμοιοί τους αντιμετωπίζουν τα είδωλά τους με φόβο και σεβασμό.

2. Πολλοί εκ των ενηλίκων φέρονται όπως και οι ειδωλολάτρες, καθώς και αυτοί που ονομάζονται φιλόσοφοι και επιστήμονες. Ξοδεύουν πολύ ενέργεια και ιδρώτα κομπιάζοντας τα γράμματα της φύσεως, χωρίς ποτέ να αντιλαμβάνονται την έννοιά τους και τη σημασία τους. Ένας καλλιεργημένος άνθρωπος διαβάζει χωρίς να σκέπτεται τα γράμματα· τα διαβάζει αντιλαμβανόμενος την έννοιά τους αμέσως. Ο δάσκαλος κοπιάζει πολύ για να διδάξει στους μαθητές να διαβάσουν «σύμφωνα με την έννοια». Αυτό που αξίζει για τα βιβλία αξίζει επίσης για τη φύση. Οι λάτρες της φύσης είναι επίσης λάτρες των γραμμάτων. Οι λάτρες της φύσης είναι τα ενήλικα παιδιά που δεν έχουν ωριμάσει. Αν τους ζητήσετε τι σημαίνουν τα αντικείμενα και τα γεγονότα, σας κοιτούν με την ίδια έκπληξη που σας κοιτά ο αγράμματος που ρωτήθηκε για την έννοια αυτού που κατάφερε να διαβάσει.

3. Επομένως μπορούμε να πούμε πως οι αναλφάβητοι είναι αυτοί που λατρεύουν τα είδωλα, και οι εγγράμματοι αποκλειστικά αυτοί που λατρεύουν το πνεύμα. Για τους πρώτους, τα δημιουργήματα στη φύση αντιπροσωπεύουν μια υλική πραγματικότητα, που εκφράζεται από τα σχήματά τους, τις διαστάσεις τους, τα χρώματά τους τις λειτουργίες τους και τις αντιδράσεις τους. Για τους δεύτερους, τα δημιουργήματα είναι τα σύμβολα, και η πνευματική πραγματικότητα έχει τη σημασία, είναι η ζωή και η δικαιολόγηση αυτών των συμβόλων.

4. Ο Συμεών ο Νέος Θεολόγος το λέει ακριβώς: «Αυτός που είναι φωτισμένος από το Άγιο Πνεύμα το οποίο ζωοποιεί όλα τα πράγματα, θα αποκτήσει καινούργιους οφθαλμούς, και δεν θα παρατηρεί πλέον απλά ως άνθρωπος, δηλαδή με τις αισθήσεις τα αισθητά, αλλά όπως στέκεται

πάνω από τους ανθρώπους, παρατηρεί τα υλικά και αισθητά πράγματα με ένα τρόπο πνευματικό, ως σύμβολα αοράτων αντικειμένων» (Λόγος 65). Έτσι είναι ο πνευματικά μορφωμένος. Δεν κομπιάζει με τα γράμματα της φύσεως σαν ένας πρωτάρης, σαν ένας κακός μαθητής, αλλά αναζητεί το νόημα, το αντιλαμβάνεται και το εξηγεί.

5. Ο Άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής λέει το ίδιο πράγμα αφού γράφει: «Διότι ως σύνολο ο κόσμος φαίνεται κατανοητός, απεικονιζόμενος με μυστικό τρόπο μέσα στον αισθητό κόσμο, ως σύνολο χάρις στους συμβολικούς τύπους, γι' αυτούς που είναι ικανοί να διακρίνουν, και στο σύνολό του ο αισθητός κόσμος ενυπάρχει και είναι κατανοητός στον νοητό». (Μυσταγωγία, κεφ. ΙΙ). Τονίζεται ότι παρατηρούν αυτοί που έχουν μάτια, δηλαδή οι μορφωμένοι που γνωρίζουν να διαβάζουν την έννοια, ή με άλλους όρους, αυτοί που τα πνευματικά τους μάτια είναι ανοικτά και μπορούν επομένως να παρατηρούν πνευματικά τον κόσμο και όχι απλά υλικά τον υλικό κόσμο.

6. Ο απόστολος Παύλος λέει το ίδιο πράγμα: « Τό γάρ γράμμα ἀποκτέννει, τό δέ πνεῦμα ζωοποιεῖ» (Β' Κορ. 3, 6). Και ακόμη: «Βλέπομεν γάρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δέ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον" (Α' Κορ. 13,12). Ακόμα περισσότερο με τρόπο ποιό σαφή: «Μή σκοπούντων ἡμῶν τά βλεπόμενα, ἀλλά τά μή βλεπόμενα· τά γάρ βλεπόμενα πρόσκαιρα, τά δέ μή βλεπόμενα αἰώνια»(Β' Κορ. 4,18).

7. Είναι φανερό μετά από όλα αυτά ότι αυτός που διαβάζει τη φύση χωρίς να εισέρχεται στο πνεύμα και στην σημασία της, διαβάζει το θάνατο, παρατηρεί το θάνατο, εισπράττει το θάνατο. Αυτός που θεωρεί τη φύση σαν μια υλική πραγματικότητα και όχι σαν μυστήριο που αντικατοπτρίζεται στον καθρέπτη του πνεύματος, αυτός δεν αντιλαμβάνεται τίποτα όπως ένας αγράμματος, ο οποίος δεν ξέρει να αποκρυπτογραφεί τα γράμματα. Αυτός που παρατηρεί τα ορατά σαν να είναι αιώνια, όπως γινόταν με κάποιους φιλοσόφους, από τους Έλληνες φυσικούς φιλοσόφους έως τους μαθητές τους τους γερμανό-λατίνους, είναι στην πραγματικότητα ένας αγράμματος ειδωλολάτρης, του οποίου οι γνώσεις συνοψίζονται στο ψέλλισμα και στο σεβασμό των ασυνάρτητων γραμμάτων. Η πνευματική πραγματικότητα ανήκει στην αιωνιότητα, τα σύμβολα αυτής της αλήθειας ανήκουν στο χρόνο.

8. Η Σκηνή της Παλαιάς Διαθήκης, κατασκευασμένη σύμφωνα με το σχέδιο που έδωσε ο Θεός στο Μωυσή στο Σινά ήταν «ύποδείγματι και σκιᾷ...τῶν ἐπουρανίων» (Εβρ. η', 5). Όμως η σκηνή εξαφανίστηκε με την έλευση του Χριστού, όπως εξαφανίζονται τα γράμματα όταν διεισδύει κάποιος στο νόημα. Όταν εμφανιστεί η πραγματικότητα, τα σύμβολά της εξαφανίζονται. Η έλευση του Σωτήρα μεγένθυσε τη συμβολική της πνευματικής πραγματικότητας σε όλο το σύμπαν. Όχι μόνο η Σκηνή, αλλά ολόκληρο το σύμπαν αναπαριστά την εικόνα και τη σκιά της θείας πραγματικότητας.

9. Ο Χριστός χρησιμοποίησε άφθονα τα σύμβολα της φύσης για να εξηγήσει την πνευματική πραγματικότητα που απεκάλυψε στον κόσμο. Όταν το πλήθος τον περικύκλωνε, «του μιλούσε με παραβολές». Αυτή η λέξη ετυμολογικά υποδηλώνει μια δραματική ενέργεια, ή ένα απλό συμβάν, ή τις σχέσεις μεταξύ των πραγμάτων και του ανθρώπου· αν και έχει μια αίσθηση δηλωτικά υλική, η έννοια αυτής της λέξης βρίσκεται πριν απ' όλα στο πεδίο των πνευματικών πραγματικοτήτων, μέσα στο βασίλειο του πνεύματος. «Διά τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι καὶ ἀκούοντες οὐκ ἀκούουσι οὐδὲ συνιοῦσι» (Ματθ. ιγ', 13). Γιατί; «Ἐπαχύνθη γάρ ἡ καρδιά τοῦ λαοῦ τούτου» (Ματθ. ιγ', 15). Η κατάσταση της καρδιάς υποδηλώνει την παρεμπόδιση της πνευματικής ζωής, που έχει εδραιωθεί στην καρδιά. Αυτή η πνευματική όραση, που έχει την έδρα της μέσα στην καρδιά, περιέχει όλα εκείνα που οι επιστήμονες καλούν όχι ευκρινώς ως ασυνείδητο, διαίσθηση, κλπ.

10. «Διότι σας έχει δοθεί η γνώση των μυστηρίων της Βασιλείας των Ουρανών, και αυτό δεν τους έχει δοθεί». Έτσι μιλά ο Χριστός στους μέλλοντες μαθητές του. Από που τους έχει δοθεί; Από τον Ίδιο. Είναι Αυτός που έχει απομακρύνει από τις καρδιές τους το ίζημα της σκιάς, και έχει ανοίξει τα πνευματικά τους μάτια ώστε να μπορούν να παρατηρούν τις πραγματικότητες του πνεύματος απευθείας, όπως ο Αδάμ πριν την αρχική πτώση, χωρίς παραβολές και σύμβολα. Πριν την πτώση, ο Αδάμ γνώριζε τέλεια να διαβάζει την έννοια και τη σημασία όλων των δημιουργημάτων και όλων των αντικειμένων του Παραδείσου. Γι' αυτό άλλωστε μπορούσε να δώσει σε κάθε πράγμα ένα όνομα που αντιστοιχούσε στην ουσία του ή στην πνευματική του σημασία, που το αντιπροσώπευε με συμβολικό τρόπο. Γι' αυτό ο Δημιουργός δεν έδωσε τα ονόματα στα ζώα, αλλά «ἤγαγεν αὐτὰ πρὸς τὸν Ἀδὰμ, ἰδεῖν τί καλέσει αὐτά. Καὶ πᾶν ὃ ἐὰν ἐκάλεσεν αὐτὸ Ἀδὰμ ψυχὴν ζῶσαν, τοῦτο ὄνομα αὐτῷ. Καὶ ἐκάλεσεν Ἀδὰμ ὀνόματα πᾶσι τοῖς κτήνεσι καὶ πᾶσι τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ καὶ πᾶσι τοῖς θηρίοις τοῦ ἀγροῦ» (Γεν. 2, 19-25).

11. Στους υλιστές στοχαστές, στους ανθρώπους με την χονδρή καρδιά, το να δώσεις ονόματα στα ζώα μοιάζει κάτι το συνηθισμένο. Αλήθεια, είναι συνηθισμένο αν κάποιος υποθέσει ότι ο Αδάμ έδινε τα ονόματα στα ζώα τυχαία και άμυαλα, όπως οι υλιστές των ημερών μας δίνουν ονόματα στα άλογά τους και στους σκύλους τους, ξεχωρίζοντάς τα παρά ονοματίζοντας τα. Όμως ο Αδάμ δεν το έκανε με τρόπο τυχαίο και άμυαλο, αλλά με την δίκαιη και βαθειά θεώρηση της πνευματικής πραγματικότητας που τα ζώα αντιπροσώπευαν. Αυτή την εργασία, εξαιρετικά δύσκολη για έναν άνθρωπο αμαρτωλό, ο Αδάμ την διεκπεραίωσε γρήγορα και αβίαστα. Διάβασε με ευκολία όλα τα σύμβολα της πραγματικότητας· του δόθηκε να αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα χωρίς τα σύμβολά της, να την κοιτά με μια καρδιά καθαρή όπως το κρύσταλλο μέσα στο Δημιουργό και διά του Δημιουργού.

Αυτή τη γνώση, αυτή τη διείσδυση αυτή την αντίληψη, ο Δημιουργός την μεταβίβασε στους μαθητές Του τους ποιό κοντινούς. Τους τη μεταβίβασε, όχι αμέσως, αλλά ολίγον κατ' ολίγον, σταδιακά, μέσω μιας μακράς περιουλογής και μιας βαθιάς κάθαρσης, τελικά από τη φώτιση του Αγίου Πνεύματος.

12. Αυτή η ικανότητα να παρατηρείς την πραγματικότητα χωρίς παραβολές, που ο Αδάμ κατείχε πριν την πτώση και οι απόστολοι την είχαν χάσει, καθαριζόμενοι στη συνέχεια, έχει προοριστεί για μας τους χριστιανούς. Όλοι εμείς θα κατείχαμε αυτή την εξαιρετική ικανότητα του Αδάμ και των αποστόλων, αυτή την ικανότητα να αντιλαμβάνεσαι την αλήθεια με τρόπο άμεσο, αν μετά το βάπτισμά μας, η αμαρτία δεν μας είχε κηλιδώσει και ρίξει στο σκοτάδι. Κάθε αμαρτία στρέφει το βλέμμα μας από τον Ουρανό στη γη, από το Δημιουργό στην άβυσσο. Μετά από κάθε αμαρτία κρυβόμαστε από το Θεό, ακριβώς όπως ο Αδάμ που όταν αμάρτησε κρύφτηκε ανάμεσα στα δέντρα του Παραδείσου (Γεν. 3,8). Κρυβόμαστε, αμαρτάνουμε, μέχρι η φαινομενική φύση, ο ασυνείδητος συνεργός, γίνει θεός στη θέση του Θεού, δηλαδή μέχρι η αλήθεια να έχει εντελώς εξαφανιστεί από τα μάτια μας και τα σύμβολα της αλήθειας να αντικαθιστούν όλη την αλήθεια, ολόκληρη την πραγματικότητα. Με άλλους όρους: μέχρις ότου η καρδιά μας γίνει τυφλή και εγκαταλειφθούμε ολοκληρωτικά στη ζώδη αντίληψη που μας οδηγεί. Έτσι φθάνουμε σ' αυτό που έχει ειπωθεί: «Ένας τυφλός οδηγεί έναν άλλο τυφλό».

13. Ο Χριστός λέει: «Τό πνεῦμά ἐστί τό ζωοποιοῦν, ἡ σὰρξ οὐκ ὠφελεῖ οὐδέν» (Ιωαν. ζ', 63). Όχι μόνο η ανθρώπινη σάρκα, αλλά καμία σάρκα στο σύμπαν δεν χρησιμεύει σε τίποτα. Δεν χρησιμεύει σ' αυτή τη ζωή, εκτός και αν το πνεύμα τη χρησιμοποιήσει σαν βραχίονα ή σαν σύμβολό του. Το πνεύμα είναι η πραγματικότητα, η σάρκα είναι σύμβολο του πνεύματος. Άμναλος θα είναι εκείνος που θα απαρνηθεί την ύπαρξη του βασιλιά και θα θεωρήσει το έμβλημά του σαν τον ίδιο το βασιλιά. Δυστυχώς υπάρχουν τέτοιες αξιοθρήνητες ψυχές στη χριστιανική μας εποχή στις μέρες μας. Σαν να ζούσαμε στην εποχή του Ναβουχοδονόσορα, χιλιάδες μέρες και νύχτες πριν το Χριστό, και όχι στην εποχή μας των βαπτισμένων βασιλέων, είκοσι πέντε αιώνες μετά τον ειδωλολάτρη Ναβουχοδονόσορα! Όμως εσείς οι χριστιανοί, δεν πρέπει να δίνεται προσοχή στους αγράμματους ειδωλολάτρες του καιρού μας, είτε είναι εστεμμένοι είτε φορούν την τήβεννο του διδάκτορα. Πρέπει να έχετε τη συνείδηση ότι η αλήθεια σας έχει αποκαλυφθεί και τη γνωρίζετε. Όμως προσπαθήστε οποιαδήποτε ώρα να τη γνωρίσετε πλήρως.